

JUNG'UN ARKETİP KAVRAMI

Elif Ersoy

Jung'un psikoloji dünyasına kazandırdığı "*arketip*" terimi, psikoloji literatüründe, algılamamızı örgütleyen, bilinç içeriklerini düzenleyen, değiştiren ve geliştiren yapılar olarak tanımlanmaktadır.(1) Jung, kolektif bilinç dışından süzülüp biçimlenen mitolojik temalara arketip adını vermeden önce, "başlangıçtan beri var olan imgeler" ve "kolektif bilincin hakimleri" isimlerini kullanıyordu. Daha sonra, St. Augustinus'un "*ideae principales*" tanımlayışından esinlenerek, "arketipler" adını kullanmayı tercih etmiştir. Jung'un arketipleri tanımlamak için esinlendiği, St. Augustinus'un "*ideae principales*" tanımı şudur: "Esas düşünceler, belli bazı biçimlerdir ya da şeylerin sabit ve değişmez nedenleridir. Bunlar oluşturulmazlar, sonsuza dek aynı şekilde devam ederler ve ilahi anlayış içinde kapsamaktadırlar. Ve kendileri yok olmamalarına rağmen, var olabilen ve yok olabilen her şey bunların biçimlerine göre oluşur. Fakat deniyor ki ruh bunları göremez."(3) Buna göre "arketip" in, Platon'un "idea" sıyla eşanlamlı bir kavram olduğu da ifade edilmektedir.(2)

Psişeyi, bilinç ve bilinç dışı olarak iki kısımda ele alan Jung, bilinç dışını da kişisel bilinç dışı ve kolektif bilinç dışı olarak iki bölüme ayırır ve arketipleri kolektif bilinç dışının çekirdek yapıları olarak tanımlar. Kişisel bilinç dışı, bize rahatsızlık veren, huzursuzluk yarattığı için bastırığımız, bilinçsizce algıladığımız, düşündüğümüz her türlü şeyin depolandığı yapı olarak tanımlanmıştır ve kaynağının kişisel deneyimlerimiz olduğu öne sürülmüştür. Kolektif bilinç dışı ise, kalıtsal olarak her insanın doğuştan getirdiği, içeriğini de ilk insandan bu yana yaşanan tipik psişik etkileşimlerin oluşturduğu (korku, tehlike, üstün güce karşı verilen mücadele, cinsellik, doğum, ölüm, sevgi, vb.) yapıdır. Kolektif bilinç dışını oluşturan içerikler nötrdür, hiçbir olumlu-olumsuz etkiye maruz kalmazlar ve ancak bilinçle temas ettiklerinde bir kuvvet kazanırlar. Bu özelliklerinden ötürü Jung kolektif bilinç dışını "objektif psişe" olarak da adlandırmıştır.(3)

Jung mitlerin arketiplerin temsilcileri olduğunu söylemiştir.(3) Dolayısıyla mitlerde ve mitsel öykülerde gördüğümüz karakterlerin ve olay örgülerinin her birinin bir arketipe tekâbül ettiğini söyleyebiliriz. Jung'a göre, insanlık tarihi boyunca tüm dünyada farklı formlarda görünebilen arketipler, ancak bir deneyimle harekete geçirildiklerinde, yani tetiklendiklerinde, içlerinde buldukları kültür ya da başka diğer faktörlerden etkilenecek büründükleri elbiseyle görünüşe çıkarlar. Yoksa, tetiklenmeyen, harekete geçmeyen bir arketip algılanamaz. Her arketip aslında psişik bir niteliğin temsilcisidir ve arketiplerin harekete geçmesi demek, bilinç dışında potansiyel olarak bulunan psişik niteliklerin (irade, cesaret, üretkenlik) aktive olması demektir.(3)

Jung'un tarif ettiği pek çok arketip olmuştur: anne arketipi, baba arketipi, yeniden doğuş arketipi, gölge arketipi, aile arketipi gibi. Ayrıca Jung, her arketipin aydınlık yüz ve karanlık yüz olarak iki yüzü olduğunu ve bu iki yüzden biriyle görülebileceğini ifade etmiştir. Örneğin, anne arketipi "sevecen anne" (Hz. Meryem) olarak ortaya çıkabildiği gibi "korkunç anne" (Kali) olarak da görünüşe çıkabilir. Ayrıca yine her arketipin dişil ve eril psişede farklı

görünüŖleri ve iŖlevleri olabileceğini belirtmiŖtir. Örneğın, “tamamlayıcı ruh imgesi” kadında “*Animus*”; erkekte ise “*Anima*” olarak görülür.(3)

Jung, kiŖinin bireyleŖme sürecinde –bireyleŖme sürecini kiŖinin psiŖik varoluŖunun nihai temel ve kaynağı olan merkeze, yani “Özben”e nüfuz etmesi olarak tanımlar– yol tabelalarının ve kilometre taŖlarının arketipsel semboller tarafından ortaya konduğunu öne sürmüŖtür.(3) Arketiplerin psiŖik yaŖam üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduklarını belirten Jung(3), mitlerdeki kahramanların olaylarla nasıl baŖa çıktıklarını görmenin insanlar üzerinde cesaret ve umudu arttırıcı tesiri olduğunu ifade etmiŖ ve dinsel mitlerin, açlık, savaŖ, hastalık, ölüm gibi yaŖantılarda, insanlara bir tür ruhsal terapi etkisi yaptığını söylemiŖtir.(4)

Eski hekim-din adamları, arketipik imgeleri kullanarak yalnızlık çeken hastalarına, imgeler aracılığıyla, tüm insanlığın varoluŖundan bu yana kendisinininkilerle benzer acılar yaŖamıŖ olduğunu anlatırlardı. Jung da, büyük bir acı, ruhsal bir sarsıntı geçiren bir insana, mitler ve mitsel öykülerdeki arketipal imgelerin ayna etkisi yaparak kendi halini ve yaŖamının hangi aŖamasında bulunduğunu gösterdiğini ve bireyin bu imgelerin gösterdiklerini anlayabilirse büyük bir kazanç sağlayacağını ifade etmiŖtir.(5) Mitsel öykülerin anlatımı ve analizi, günümüz modern psikolojisinde de psikolojik sağıaltım için kullanılan yöntemlerden biri olarak rağıbet görmektedir.

Psikoloji dünyasında arketip kavramının kullanımı Jung’a dayanır. Jung’un arketip kavramı hakkındaki görüşlerinden haberdar olmak, hem kendi hayatımızda yaŖantıladığımız hem de sanat eserlerinde duyumsadığımız arketipal motifleri idrak edebilme ve yorumlayabilmekte bizlere yardımcı olabilir.

Kaynakça

- (1) Budak, S. (2000), *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- (2) Jung, C. G. (2001), *Dört Arketip*, İstanbul: Metis Yayınları
- (3) Jacobi, J. (2002), *C. G. Jung Psikolojisi*, Mehmet Arap (çev.), İstanbul: İlhan Yayınevi
- (4) Jung, C. G. (2007), *İnsan ve Sembolleri*, Ali Nihat Babaoğlu (çev.), İstanbul: Okuyanuş Yayınevi
- (5) Jung, C. G. (2010), *İnsan Ruhuna YöneliŖ*, Engin Büyükinal (çev.), İstanbul: Say Yayınları